

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

13. Рибалка О.Я. *Формування готовності студентів біологічних факультетів до виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти"* / Олена Яківна Рибалка; Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г. Короленка. – Полтава, 2005. – 242 с.
14. Станская А.А. *Проституция несовершеннолетних – социальная и правовая проблема общества / А.А. Станская. – СПб: Асланов; Юрид. центр Пресс, 2005. – 323 с.*
15. Столярчук Л.И. *Полоролевая социализация школьников: теория и практика воспитания: монография / Л.И. Столярчук; Волгогр. гос. пед. ун-т; Моск. пед. гос. ун-т. – Волгоград: Перемена, 1999. – 274 с.*
16. Товажнянський Л.Л. *Педагогіка управління: навчальний посібник / Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, З.О. Чеваньова. – Х.: НТУ "ХПІ", 2003. – 408 с.*
17. *Церква і статево виховання у сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ugcc.lviv.ua>. – Назва з контейнера.*
18. Якса Н.В. *Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: монографія / Наталія Володимирівна Якса. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2010

УДК 377.8

Ігор Неговський, проректор з науково-педагогічної роботи та господарських питань
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті аналізується досвід експериментального дослідження проблеми підготовки майбутніх вчителів у педагогічних університетах. Розглянуто теоретичні основи їх професійно-педагогічної готовності. Викладено авторський підхід до розв'язання завдання формування педагогічної спрямованості майбутніх вчителів.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічний професіоналізм, педагогічна спрямованість, педагогічна діяльність.

В статье анализируется опыт экспериментального исследования проблемы подготовки будущих учителей в педагогических университетах. Рассмотрены теоретические основы их профессионально-педагогической готовности. Изложен авторский подход к решению задания формирования педагогической направленности будущих учителей.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогический профессионализм, педагогическая направленность, педагогическая деятельность.

The article analyses the experimental investigation experience in the problem of teacher at pedagogical universities. The author examines the theoretical basis of teaching professionalism. Besides, the new approach in solving the task of forming an individual interest in teaching activities of University students is produced. With the help of mathematical statistic methods valuable data were collected, which demonstrate the structure of integrational education, characterizing the student's professional skills.

Key words: training, reaching professional, pedagogical professionalism, pedagogical orientation, pedagogical activity.

Постановка проблеми. Процес входження української системи освіти в світовий освітній простір зумовлює відповідні вимоги до якісної підготовки фахівців, зокрема, пошук нових ефективних форм організації навчання. Це, своєю чергою, потребує розробки нових педагогічних моделей і методик їх реалізації. Однією з головних передумов модернізації освітньої галузі є вдосконалення методів формування педагогічного професіоналізму майбутніх педагогів.

Безумовно, проблема формування основ педагогічного професіоналізму у майбутніх учителів є не новою в педагогічній науці і над її розв'язанням працювало чимало відомих науковців. Так, у педагогічній літературі різні аспекти проблеми формування основ педагогічного професіоналізму висвітлено Б. Ананьєвим, С. Архангельським, Ю. Бабанським, І. Багаєвим, В. Беспалько, Т. Івановим, В.А. Крутецьким, Н.В. Кузьміною, А.М. Леонтьєвим, В.М. Мясіщевим,

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

С.Л. Рубінштейном, Т.І. Рудневим, Р.П. Скульським, Н.Ф. Тализіною, В.А. Ядовим та ін.

Разом з тим, докорінні суспільно-економічні перетворення та динамізм притаманний проблемі формування педагогічного професіоналізму у майбутніх педагогів зумовлюють її актуальність в нинішній час модернізації освітньої системи.

Мета статті – розкрити авторські підходи до розв’язання питання формування основ педагогічного професіоналізму в майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна діяльність передбачає наявність певних груп характеристик особистості, що сприяють її успішному виконанню. Рівень розвитку психічних процесів і властивостей особистості проявляється в результатах її діяльності. Вплив діяльності на людину теоретично доведений та практично обґрунтований Б. Ананьєвим, А. Леонтєвим, Б. Ломовим, Б. Тепловим, С. Рубінштейном та ін.

Науковцями досліджено типологію носіїв різних професій і стиль їхньої діяльності, що містить як індивідуально-особистісний компонент (орієнтувальні, координувальні, регулювальні функції в діяльності виконує психіка), так і професійно зумовлений, що розкриває предмет, засоби та умови діяльності.

Разом з тим, педагогічна діяльність як одна зі специфічних припускає гармонізацію цих компонентів. Так, А. Леонтєв зазначає, що “діяльність – це не реакція та не сукупність реакцій, а система, що має свою структуру, свої внутрішні переходи та перетворення, свій розвиток” [5, 82]. Тому, конкретні види діяльності несхожі у зв’язку особливостями їхніх ознак. Вони бувають різні за формою, способам їх реалізації, фізіологічними механізмами та складністю завдань. Однак домінантою їх протилежності є предмет діяльності, або справжній мотив, що відповідає потребам особистості.

Таким чином, потреба припускає ситуацію її задоволення, тобто предмет діяльності. З’єднувальну ланку в ланцюзі властивостей особистості, за твердженням Д. Узнадзе, представляє установка, що вказує на її готовність до діяльності в конкретних умовах [10].

Педагогічна діяльність вимагає установку на особистість дитини (це є мета, предмет та основна потреба), тобто педагогічна спрямованість. У структурі професійної діяльності вчителя вона є основним утворенням, що стимулює низку інших.

Актуальність поставленої проблеми визначається, передовсім, її соціальною

значущістю (близько 50% випускників педагогічних ВНЗ щорічно приходять на роботу в школу), а також психолого-педагогічною зумовленістю (існує суперечність між інтелектуальною готовністю та емоційно-особистісною спрямованістю на педагогічну діяльність).

Проблема професійної спрямованості розглядалася в працях і монографіях багатьох вчених педагогів і психологів. Значна кількість досліджень цього особистісного феномена виконана на базі педагогічних університетів [6], що дає підставу говорити про варіанти можливих рішень у зв’язку з підсилення психолого-педагогічної підготовки студентів.

Надана студентам можливість отримати різні знання, навчатися думати, аналізувати націлена на нову педагогічну філософію: з позиції глибокої інтелектуальної компетенції бути готовими брати діяльнісно-особистісну участь у розв’язанні професійних завдань. Вища освіта, залишаючи за собою право підготовки до професійної педагогічної діяльності, поряд із загальною культурою (фундаментальність й універсальність знань), формує культуру професійну (норми професійної поведінки та технологію діяльності).

Ядро загальної культури (рис. 1) складає фундаментальна освіта та сформовані морально-етичні якості, що орієнтують випускника на відповідальне прийняття рішень. Структуру професійної культури становлять педагогічна й науково-дослідна культура.

Зміст першого компонента носить характер педагогічної спрямованості й складається з наступних елементів: інтелектуальний, когнітивний, емоційний та практичний. Цей компонент є показником якості сформованості професійних переконань, на значимість яких звертав увагу ще К. Ушинський, зазначаючи, що “найголовніший шлях людського виховання є переконання, тобто виховати можна тільки переконанням. Будь-яка програма викладання, якою б гарною вона не була, без переходу в переконання вихователя, залишається мертвою буквою, що не має ніякої сили в дійсності” [12, 150].

Нами простежена динаміка цілей педагогічного утворення, що впливає на зміст педагогічної культури майбутніх учителів: від навчання мистецтву виховання і до оволодіння науковими принципами навчання й виховання та методами педагогічного дослідження. Останнє припускає збалансовану систему знань, що створює у своїй сукупності наукову методологію діяльності педагога-професіонала [8].

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

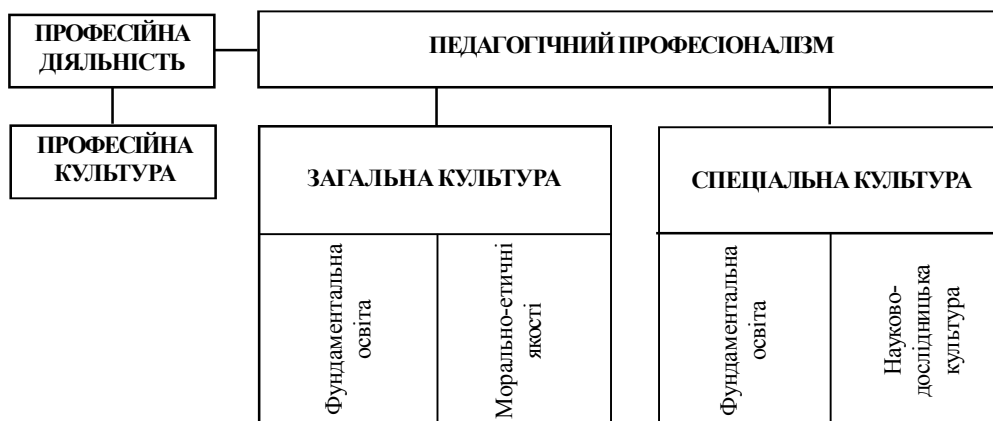

Рис. 1. Структурно-логічний підхід до аналізу проблеми формування педагогічного професіоналізму

Проблема педагогічного професіоналізму вимагає уточнення понятійного апарата. В останні роки виконана низка досліджень, в яких розпочата спроба розкрити сутність і виявити структуру професіоналізму педагогічної діяльності: в одному випадку ставиться знак рівності між поняттями “професіоналізм” та “майстерність” [4]; в іншому – рівень сформованості майстерності називають професіоналізмом [2]; це поняття ставлять в один ряд з “самовихованням” та “самоосвітою” [7]; розглядають як самостійну категорію, що виражає результат творчої педагогічної діяльності [3].

На відміну від авторів зазначених досліджень, з огляду на те, що об’єктом вивчення є майбутні вчителі, нами приймалася зумовленість цього концентрованого показника рівня самореалізації (що характерно для вчителя практика), а не рівнем готовності (початковий стан) до виконання соціальних, професійних та особистісних завдань.

Професіоналізм є показником рівня оволодіння загальною та професійною культурою. Це не постійний показник, динаміка його визначається специфікою праці вчителя, творчою спрямованістю, усвідомленням значимості безперервного поповнення арсеналу педагогічної та науково-дослідної культури. Щодо педагогічної діяльності варто розглядати педагогічний професіоналізм як ступінь оволодіння загальною та педагогічною культурою за роки навчання у ВНЗ.

Результати експериментальних досліджень дозволяють простежити закономірність: біля п’яти років випускники педагогічного університету адаптуються до шкільної системи і цей процес залежить від багатьох чинників [11]. У завдання ВНЗ входить скорочення цього періоду, бо саме цей час є періодом ризику в становленні педагога-професіонала.

Аналіз досвіду роботи вчителів (експеримент проводився в базових школах міста Чернігова в період педагогічної практики студентів, вибірку склали вчителі-випускники шкіл міста) дає підставу виділити три періоди в динаміці педагогічного професіоналізму: 1) професійна готовність; 2) професійна адаптація; 3) професійна майстерність. Вершин професійної діяльності вчитель досягає, якщо прагне до їхнього досягнення, орієнтується на них, якщо одержує у ВНЗ фундаментальну підготовку.

Диплом педагогічного університету є показником професійної готовності випускника до розв’язання педагогічних завдань. Зауважимо, що в цей час більшість викладачів технічних вищих навчальних закладів з університетською освітою зазнають труднощів у роботі зі студентами в силу недостатньої психолого-педагогічної підготовки. Педагогічна самоосвіта на стадії адаптації відбувається за рахунок копіювання моделей діяльності інших викладачів. Виконано комплексні дослідження з розробки проблеми педагогічної діяльності [9]. Предметом педагогічного експерименту також стали молоді викладачі – випускники Чернігівського державного національного університету імені Т.Г. Шевченка.

Мета дослідження полягала у виявленні специфічних особливостей у структурі діяльності молодих викладачів з педагогічною освітою для наступного коригування програми та курсів на технологічному факультеті. Були використані такі методи дослідження: анкетування, включене спостереження, самооцінка рівня сформованості групи вмінь, контент-аналіз висловлень про характер труднощів у розв’язанні професійних завдань, інтерв’ю.

Виявлено наступну закономірність: основні

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

труднощі для молодих викладачів представляє конструктивна діяльність, зокрема, її проєктувальний компонент, що припускає суворий відбір і композицію навчального курсу на весь період навчання. Встановлено кореляційну залежність цього показника з характером спрямованості особистості.

Викладачі з пріоритетною науковою спрямованістю в меншому ступені зазнають труднощів при розв'язанні цього типу завдань, на це впливає сформованість розумових операцій, що сприяє прогнозуванню своєї діяльності та діяльності студентів.

При вибірці викладачів з переважною педагогічною спрямованістю встановлена кореляційна залежність успішності в діяльності від розв'язання організаторських завдань (орієнтація не на аналіз ситуації, а на спосіб спілкування з студентами). 85 % випробуваних вказали мотиви подолання труднощів у діяльності в такому ранговому порядку: 1 – інтерес до навчальної дисципліни; 2 – відносини зі студентами; 3 – відносини з колегами; 4 – бажання стати гарним викладачем.

Необхідність у поглибленні знань з педагогіки та психології для успішної роботи зі студентами відчужують близько 30% випробуваних, особливо це стосується гностичної діяльності.

Одним із значимих чинників є взаємодія наукової та педагогічної спрямованості, що дає в підсумку професійну творчість. Активне ставлення до науки, виховане педагогічним університетом, сприяє подальшому самостійному пошуку вчителів. Творчість проявляється не тільки в новому способі роботи, а й в індивідуальному та неповторному стилі діяльності.

Професійна творчість педагога базується на теоретичному типі мислення, що пояснює походження розглянутої системи та доводить причини виникнення її власних особливостей. Фундаментальна освіта припускає формування теоретичного типу мислення. Вченими встановлено, що лише в 10 – 12% студентів університету сформоване змістовно-осягаюче, теоретичне мислення [1, 35]. Для цієї категорії студентів характерні навички аналізу та прийняття рішення, завдяки чому майбутній вчитель здібний до внутрішнього уявного планування педагогічної діяльності.

Студенти з розумовим-емпіричним мисленням розв'язують професійні завдання шляхом проб та помилок: аналіз і рефлексія в них не виявлені. Для їхнього розвитку варто переорієнтувати традиційну методику викладання.

Нове педагогічне мислення припускає

розвиток елементів творчого мислення, предметом якого є дитина. Однак мотиви вибору студентами педагогічного університету часто не детермінують предметність професійної культури. За результатами лонгітюдного дослідження (вибірку склали 250 осіб), проведеного на технологічному факультеті Чернігівського державного національного університету ім. Т.Г. Шевченка протягом п'яти років, встановлено, що вибір першокурсниками технологічного факультету визначається інтересом більшості з них (85,6%) до предметів природничого циклу. З цього числа респондентів 50% успадковують спеціалізацію улюбленого вчителя.

Отже, ведучий мотив (предмет) є антиподом суто педагогічним мотивам, тому що відображає засіб, а не предмет діяльності. Тільки для 20,8% першокурсників значимим мотивом вибору факультету є майбутня педагогічна діяльність. Мотиваційне забезпечення в підготовці студентів до вчительської професії розвинуто недостатньо.

Високо оцінюючи значущість праці вчителя, чимало студентів не пов'язують себе з нею у перспективі, а 3% опитаних виступають проти педагогічної орієнтації в університеті. Такий стан створює труднощі в професійній педагогічній підготовці та підкреслює актуальність проблеми формування педагогічної спрямованості студентів.

Дефекти професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі спрямовують дослідників та практиків до розгляду додаткових чинників успішного функціонування педагогічної системи. Характеристика однієї вибірки при вивченні впливу самоконтролю вчителя на становлення його педагогічної майстерності дає привід для серйозного аналізу: зі 120 вчителів, що брали участь в дослідженні, 58 – з низьким рівнем діяльності та педагогічним стажем до п'яти років.

Висновки. Професійна педагогічна діяльність багатогранна. Високі показники з окремих якостей, що вважаються необхідними для педагогічної професії, не забезпечують успіх в цілому. Вчителі, що мають приблизно однакові бажані якості для професії, дають різний результат у роботі. Успішність і неуспішність пов'язані не тільки зі сформованістю професійно важливих якостей, а й з структурними характеристиками, передовсім із системою поглядів на навчальний процес, на свою роль у ньому, зі ступенем задоволеності та самореалізації.

Серед чинників, що негативно впливають на результативність діяльності, виділимо такі: велика

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

кількість педагогічних доручень; недостатня психолого-педагогічна підготовка в студентські й аспірантські роки; житлово-побутові умови; фізична перевтома. Разом з тим, чим яскравіше виражена педагогічна спрямованість, тим на меншу кількість негативних чинників у своїй діяльності вказують викладачі.

Водночас, спілкування з колегами й учнями постійно спонукує вчителя критично оцінювати себе в професії, що пов'язане із проявом рефлексії. Це, своєю чергою визначає, поведінку вчителя в кожній конкретній ситуації та ступінь залежності від неї. Перед учителем завжди важлива відповідальність за "плоди освіти". Він має усвідомлювати ті духовні, моральні, соціальні стимули (потреби, інтереси та цінності), за які покликана відповідати його робота. Пошук себе в професії вчителя часто розпочинається до вступу у педагогічний навчальний заклад. Саме психолого-педагогічна підготовка у ВНЗ сприяє осмисленню особливостей "професійного старту", система вищої педагогічної освіти задає режим і стиль майбутньої професійної діяльності, а психологічна структура діяльності педагога зумовлює способи її реалізації.

1. Андропова Т.Д. *Формирование у будущих учителей умения анализировать педагогические явления // Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования. М.: МГПИ, – 1979. – С. 34 – 38.*

2. Бабанский Ю.К. *Развивать разнообразные формы передового педагогического опыта и творчества учителей / Избранные*

педагогические соч. – М.: Педагогика, 1989. – 534 с.

3. Багаева И.Д. *Профессионализм педагогической деятельности: сущность и структура / Профессионализм педагога. Часть 1. – Ижевск; С. Петербург, 1992. – 322 с.*

4. Иванова Т.В. *Формирование педагогической культуры будущих учителей в учебном процессе (на материале дисциплин педагогического цикла): автореферат на зобуття наук. ступеня канд. Луганск, 1991. – 20 с.*

5. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 236 с.*

6. *Проблемы совершенствования подготовки учительских кадров в университетах. Часть 1. – Петрозаводск: ПГУ, 1989. – 268 с.*

7. Скульский Р.П. *Учиться быть учителем. – М.: Педагогика, 1986. – 242 с.*

8. Слостенин В.А. *Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. М.: МГПИ. 1987. – 184 с.*

9. *Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. Вып. 4. Л.: ЛГУ, 1986. – 196 с.*

10. Узнадзе Д.Н. *Психологические исследования. – М.: Наука, 1966. – 442 с.*

11. Утехина А.Н. *Профессионально-педагогическая ориентация студентов университета во внеаудиторной деятельности: Автореферат канд. дисс. – М., 1986. – 20 с.*

12. Ушинский К.Д. *О пользе педагогической литературы / Избр. пед. соч.: В 2-х томах. Т.1. – М., 1953. – 558 с.*

Стаття надійшла до редакції 06.05.2010

12 липня 2010 року

День верховних апостолів Петра та Павла

Апостоли Петро і Павло особливо шануються як учні Ісуса Христа, що після смерті і воскресіння Христа почали проповідувати і поширювати вчення Євангелія по всьому світу.

Це свято спочатку було введено в Римі, єпископи якого за вченням Західної Церкви вважаються спадкоємцями апостола Петра, а потім поширилось й в інших християнських країнах.

День святих апостолів Петра і Павла відзначається 12 липня.

